

ний потенціал, виховує відданість своєму народу, почуття гордості за свою державу.

Подальшого дослідження потребує проблема вивчення інших сюжетів народних картин, які фахівці з народного мистецтва відносять до класичних, канонічних, як-от «Козак і дівчина біля криниці», «Краєвид села».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кара-Васильєва Т. Станкове малювання / Т. Кара-Васильєва // Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. – Т. 4. / [голов. ред. Г.Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2011. – С. 289–191.

2. Найден О. С. Українська народна картина. Фольклорний та етноісторичний аспекти походження і функцій образів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мистецтвозн. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / О. С. Найден. – Київ, 1997. – 370 с.

3. Марченко Т. М. Козаки-Мамай / Т. М. Марченко. – Київ ; Опішне, 1991. – 80 с.

4. Парахін В. Г. Лінія в традиційному народному мистецтві / В. Г. Парахін. – Луцьк : Терен, 2006. – 66 с.

5. Скалацький К. Пошуки. Знахідки. Відкриття / К. Г. Скалацький. – Київ : Родовід, 2001. – 178 с. : іл. – (Серія : Українське наївне малярство).

REFERENCES

1. Kara-Vasyliieva, T. (2011). *Stankove maliuvannia* [Machine painting]. In H. Skrypnyk (Ed.), *Istoriia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy: Vol 4* (pp. 289–191). Kyiv: NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho.

2. Naiden, O.S. (1997). *Ukrainska narodna kartyna. Folklornyi ta etnoistorychnyi aspekty pokhodzhennia i funktsii obraziv* [A Ukrainian folk painting. Folklore and ethno-historical aspects of the origin and function of images] (Dissertation Abstract, Kyiv).

3. Marchenko, T. M. (1991). *Kozaky-Mamai* [Cossacks-Mamai]. Kyiv: Opishne.

4. Parakhin, V. H. (2006). *Liniia v tradytsiinomu narodnomu mystetstvi* [A line in a traditional folk art]. Lutsk: Teren,

5. Skalatskyi, K. (2001). *Poshuky. Znakhidky. Vidkryttia* [Research. Findings. Discoveries]. Kyiv: Rodovid.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2017 р.

УДК 37:75(477)(Т.Шевченко)

Пшінка Наталя Миколаївна,

асистент кафедри рисунка й живопису Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, Україна

ОБРАЗОТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Аналізується роль і місце образотворчої спадщини Тараса Шевченка в програмах з мистецьких дисциплін для загальноосвітньої школи. Наголошено на необхідності її ширшого представлення в освітньому просторі України. Особливо перспективною для дослідників і педагогів автор вважає проблематику синтезу мистецтв, внутрішньогалузевої інтеграції та міжпредметних зв'язків на основі комплексного вивчення творів Шевченка-поета і Шевченка-художника, адже таке поєднання рівновеликих за масштабом талантів в одній геніальній особистості є рідкісним феноменом в українській і світовій культурі. Автор надає конкретні пропозиції та інтерактивні методи, засновані на сучасних інформаційних технологіях, які спонукатимуть і вчителів, і учнів до самостійних пошуків і відкриттів у царині шевченкознавства. Тема статті є актуальною також для вищих навчальних закладів педагогічного та мистецького профілів.

Ключові слова: образотворчість Тараса Шевченка, загальноосвітня школа, синтез мистецтв, міжпредметні зв'язки.

Я йшов до Шевченка дуже довго – починаючи з дитячих років. І кожен раз йшов, як до невідомого. Шевченків аристократизм,.. його геній жив духовними проблемами, не залежними від обставин часу.

Євген Сверстюк

Багатогранна творча спадщина поета і художника Тараса Шевченка – неоціненний скарб національної і світової культури, над якою не владний час. Кожне покоління, кожна людина осягає цей скарб по-новому, відкриває для себе щось надважливе, сокровенне. Допомогти дитині здійснити таке відкриття, сприйняти Шевченка за свого сучасника, порадника і героя («мій Шевченко»), покликана насамперед школа.

Більшість праць дослідників і методистів присвячені вивченню літературної спадщини та життєпису Кобзаря на уроках української літератури, де принагідно згадується і його малярство.

Актуалізуються пошуки методики ознайомлення дітей з образотворчістю Шевченка і на уроках мистецьких дисциплін у загальноосвітній школі. У підручниках Л. М. Масол [6, 7] і О. В. Гайдамаки [1] в доступній дитячому сприйняттю формі здійснено

мистецтвознавчий аналіз живопису та графіки Шевченка і – що важливо! – запропоновано інтерактивні методи засвоєння навчального матеріалу. Творчість художника розглядається в культурному контексті доби, взаємодії і синтезі мистецтв. Тематика мистецького доробку Шевченка, музичної шевченкіани деталізована й конкретизована в «Орієнтовному календарному плані уроків мистецтва у 8-му класі» авторства Л. Масол і О. Гайдамаки (див. ж. «Мистецтво та освіта», № 4(82)2016). Хоч у календарних планах уроків авторів Н. В. Назаренко і Л. Г. Кондратової ім'я Шевченка навіть не згадано, але творчий учитель зможе прилучити вихованців до його мистецької спадщини під час вивчення теми «Романтизм і реалізм в українському мистецтві».

На допомогу вчителю – публікації в журналі «Мистецтво та освіта», серед них: ґрунтовна узагальнююча стаття Д. Степовика [12], дослідження О. Коновалової теми дитинства в малярстві Шевченка [4], цікаві розробки уроків, оригінальні методики, запропоновані І. Руденко [10] та ін.; глибоке новаторське дослідження Л. Генералюк [2], а також джерела, описані у двотомному бібліографічному покажчику за 1839–2012 рр. «Шевченко-художник» [15]. У цитаті з передмови Д. Стуса і Н. Орлової до цього видання ми виокремили важливі для теми нашої розвідки слова: «Вивчення художньо-мистецької творчості Т. Шевченка є нескінченним, як нескінченною є спроба осягнення його таланту. Природний геній, аналітичний розум, глибока інтуїція, тонке відчуття навколишнього світу дали можливість Т. Шевченкові відчутти дух романтичної епохи і створити образи, де **слово трансформується у живописний образ і навпаки – візуальний образ продовжує і доповнює слово** [тут і далі виділення моє. – Н. П.]. Т. Шевченко – творець українського графічного портрета, національного краєвиду, митець, який увів нові соціальні теми в українське образотворче мистецтво, перший в Україні [і Росії. – Н. П.] академік гравірування. Його художня творчість справедливо розглядається і вивчається як новаторство в українському мистецтві. Не менш складною і відповідальною є перспек-

тива щодо **ретрансляції цього образу в колективну свідомість**, де він мусив би зайняти по-справжньому **неформальне** місце, на рівні глибинного особистісного переконання...» [15, с. 28].

Мета статті: окреслити проблематику вивчення образотворчої спадщини Т. Шевченка в загальноосвітній школі в контексті синтезу мистецтв, внутрішньої галузевої інтеграції та міжпредметних зв'язків (зокрема між предметами *мистецтво й українська література*), запропонувати вчителям і учням теми й інтерактивні методи із застосуванням сучасних інформаційних технологій для самостійних пошуків у царині шевченкознавства.

Наукових, методологічних досліджень з цієї проблематики наразі недостатньо, хоча потреба в них нагальна, особливо з огляду на виконання Програми МОН «Мистецтво» для 5–9-х класів, а саме: інтегративного підходу та пошуку міжпредметних зв'язків з предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем [8, с. 1].

Але не секрет, що на шляху сприйняття високого мистецтва сучасними дітьми існують певні проблеми. О. Левкова розмірковує над причинами, які заважають «освоєнню, опануванню, олюдненню Тараса Шевченка, чомусь досі плакатного, пафосного, умовно-абстрактного. Причинами його нестравності молоддю [...] є також загальносвітове культурне тло, на якому розвивається (не)читання Кобзаря. Йдеться передусім про перемогу **віртуальності над реальністю, візуальності над вербальністю...** Учителі ж на це кажуть, що Шевченко не потребує популяризації – в десятках країн Кобзарю споруджено пам'ятники, його іменем названо тисячі вулиць. Хочеться заперечити: це – абстрактні речі, а нам ідеться про присвоєння, опанування, «уприналежнення» Тараса Григоровича конкретною дитиною... Гадаю, **покоління айфонів та айподів зацікавити Шевченком можна їхніми ж методами**. Потрібно дати дітям завдання створити сайт або сторінки в соцмережах, які наповнити віршами поета, але тільки тими, що сподобалися... Ще можна попроси-

ти учнів завантажити на ці сторінки ті пісні українських україномовних гуртів, що є обробками текстів Кобзаря...» [5].

Мистецька вартість сучасних інтерпретацій образу Кобзаря – тема для іншої статті. А тут наголосимо: саме Шевченків універсалізм дає педагогам і методистам унікальну можливість естетичного виховання дітей на найвищих мистецьких зразках через інтеграцію поезії і малярства, і саме сьогодні, коли в руках учнів є супермодні «гаджети», якими легко здійснювати пошук, виокремлювати й поєднувати образи вербальні й зорові. Наскільки це захоплююче, демонструє укладене О. Яремійчук книга «Рік Шевченка. Один день із життя генія: життєпис, поезія, образотворчість» [9]; кожна сторінка цього видання має оригінальну тривимірну структуру: *літописну* – в один астрономічний рік вміщено сорок сім років життя Кобзаря, і кожен із 345 днів календаря представляє найважливіші події, факти його земного буття, які позначені саме цією датою; *поетичну* – на кожен день пропонуються Шевченків вірш, окремі рядки, афоризми; *мистецьку* – це малярські твори, конкретно-образне сприйняття, бачення Шевченком-художником світу і людини. Це «калейдоскоп подій, вражень, образів, почуттів і дум, який, не претендуючи на повноту і вичерпність, усе ж наближає нас до осягнення цілісного образу Кобзаря. Саме завдяки такій калейдоскопічності виникають несподівані алюзії, порівняння, акценти, смисли, візії, відкриваються нові глибини, нові обрії на нашому шляху до Тараса – простої смертної людини і безсмертного Пророка...» [9, с. 4].

Попри те, що із 47 прожитих років перші 24 роки він був кріпаком, пізніше понад 10 років провів на заслання, і тільки неповних 13 років був відносно вільним (під недремним наглядом поліції), Шевченко зміг піднятися до вершин людського духу і світової культури.

Шевченка називають Пророком, провісником долі України. Передбачав він і власну долю, – у цьому наочно переконалися автори книги на такому прикладі: вірш, у якому юний поет «побачив» своє майбутнє, написаний у 1838 р., за десять років до того, як це

Мал. 1. **Острів Кугарал.** Тонований папір, акварель 1848 або 1849

видіння справдилося і було ним зафіксоване пензлем на зашланні (*Острів Кугарал*. 1848 або 1849) (мал. 1):

*Прилинь, сизий орле, бо я одинокий
Сирота на світі, в чужому краю.
Дивлюся на море, широке, глибоке,
Поплив би на той бік – човна не дають.
(«На вічну пам'ять Котляревському». 1838. СПб.)*

Досліджуючи життя і творчість Кобзаря за допомогою сучасних технологій, учні під керівництвом учителя можуть здійснити багато дивовижних, неочікуваних відкриттів, стати співтворцями.

Важливо, що всі твори Шевченка – писані й мальовані – «живуть» на десятках інтернет-сайтах, у Вікіпедії. Та все ж користуватися варто сайтами, куди завантажено академічне видання: Шевченко Т. Повне зібрання творів у 10 т. [14]; відкрити потрібний том (малювальська спадщина вміщена в томах 7–10), знайти у змісті тому слово *пиктограми*, натиснути на нього; коли відкриються малюнки маленького розміру, обрати потрібний і натиснути на нього для збільшення. Це ще одна суттєва перевага Інтернету – картинки можна збільшувати, кольори тут менш спотворені, ніж у підручниках. А старші учні, які опанували дизайнерські програми, можуть копіювати, роздруковувати, фрагментувати, маніпулювати зображеннями, створювати власні проекти й презентації. Й одночасно запам'ятовуватимуть найменші деталі, порухи руки митця.

«У Шевченка все з'являється в розвиненому вигляді – досконале, простудійоване, естетично витончене. Ніби в одній людині прийшла до народу ціла

Академія мистецтв зо всім розмаїттям напрямів, стилів, образів та цілим букетом мистецьких виражальних засобів», – Д. Степовик [12].

Тож поміркуюмо, як краще використати цей скарб на шкільних уроках.

У **5-му класі**, коли учням дають загальні поняття про види образотворчого мистецтва, можна запропонувати їм із доробку Шевченка окремі зразки:

- живопис олійний (*Автопортрет*. Полотно, олія. 1840. *Портрет Варвари та Василя Репніних*. Полотно, олія. 1844. *Селянська родина*. Полотно, олія. 1843);
- живопис акварельний (*Циганка-ворожка*. Папір, акварель. 1841. *У Василівці*. Папір, акварель. 1845. *Портрет Гаврила Родзянка*. Папір, акварель. 1845. *Аскольдова могила*.

Папір, акварель. 1846. *Пожежа в степу*. Папір, акварель. 1848);

- графіка (*Автопортрет*. Папір, олівець. 1845. *Козак-бандурист*. Папір, сепія. 1843. *Благословіння дітей*. Брістольський папір, сепія. 1856. *Казашка Катя*. Папір, сепія. 1857. *Мангшлацький сад*. Сепія. 1851–1852);
- офорти (шість офортів серії «Живописна Україна». 1844. *Автопортрет зі свічкою*. Папір, офорт, акватинта. 1860).

Зв'язок різних видів мистецтв можна простежити на прикладі архітектурних пейзажів (*Богданова церква в Суботіві*. Папір, акварель. 1845. *Вознесенський собор в Переяславі*. Папір, акварель, олівець. 1845. *Почаївська лавра з півдня*. Папір, акварель. 1846. *В Густині. Церква Петра і Павла*. Папір, акварель, олівець. 1845 та ін.).

Ще одна вимога програми з мистецтва – виявляти здатність «застосовувати міжпредметні компетентності у процесі художньо-творчої діяльності». Водночас, за програмою з української літератури п'ятикласники знайомляться з біографією Кобзаря, розмірковують про «картини довколишнього світу, природи в поезіях Т. Шевченка», вивчають напам'ять вірші «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати...». Школярам буде цікаво створити власні малюнки до цих чи інших поезій, а потім розглянути акварелі Шевченка, співзвучні за настроєм. Наприклад, акварелями *Шхуни біля форту*

Мал. 2. **Берег острова Ніколая.** Папір, акварель. 1848 або 1849

Мал. 3. Андруші. Папір, сепія. 1845

Мал. 4. Чигринський монастир дівичий. Папір, акварель. 1845

Косарал. 1848–1849; *Шатро експедиції на острові Барса-Кельмес*. 1848; *Берег острова Ніколая*. 1848 або 1849 (мал. 2) можна проілюструвати рядки:

*За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає
І сонце спатоньки зове
У синє море...* (1848. Косарал)

З пейзажами (Андруші. 1845; Чигринський монастир дівичий. 1845) (мал. 3, 4) гармоніюють рядки:

*Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
а на горі стоять палати,
неначе диво. А кругом
широколисті тополі,
а там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.*

(«Княжна». Уривок. 1847. Орська фортеця)

Програма **6-го класу** передбачає вивчення жанрів образотворчого мистецтва. Довершені зразки кожного з них є в доробку Шевченка.

Портрет. Автопортрет. Шевченку належать слова: «Багато, незліченно багато прекрасного в божественній, безсмертній природі, але торжество і вінець безсмертної краси – це оживлене щастям обличчя людини. Натхненнішого, прекраснішого в природі я нічого не знаю». «Мало бачити, милуватися прекрасним, розумним, добрим чолом людини, треба намалювати його на папері і милуватися ним як витвором живого Бога. Ось що треба для повного нашого щастя, для повновартісного нашого життя».

Завдання для учнів: підібрати портрети й автопортрети роботи Шевченка, які найбільше подобаються.

Пейзаж. Цю тему можна висвітлювати, запропонувавши учням порівняти види пейзажів Шевченка:

- сільський, ландшафтний, панорамний (Чигрин з Суботівського шляху. 1845. Мангишлацький сад. 1854. Пожежа в степу. 1848);
- міський (Костел Св. Олександра в Києві. 1846);
- архітектурний (Будинок І. П. Котляревського в Полтаві. Папір, акварель. 1845. Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі. 1846. Вознесенський собор в Переяславі. 1845);
- гірський (Чиркалатау. 1851. Акумиштау. 1851. Вид на Каратау з долини Апазир. 1851);
- марина (Шхуна «Константин» на ремонті. 1849. Крутий берег Аральського моря. 1848–1849. З долини Апазир вид на Каратау. 1857. Місячна ніч на Косаралі. 1849).

Побутовий жанр (Старости. Папір, офорт. 1844. Циганка-ворожка. Папір, акварель. 1841. Тріо. Папір, сепія, гуаш. 1851. Пісня молодого туркмена. Брістольський папір, сепія. 1851. Киргизя. Брістольський папір, сепія. 1856–1857. Старець на цвинтарі. Папір, сепія. 1859).

Історичний жанр. (Смерть Олега, князя древлянського. 1836. Дари в Чигрині 1649 року. Офорт. 1844. Умираючий гладіатор. 1856).

Міфологічний жанр (Телемак на острові Каліпсо. 1856. Нарцис та німфа Ехо. 1856. Мілон Кротонський. 1856).

Релігійний жанр (Воскресіння Хри-

стове. 1852–1854. Апостол Петро. 1851. Звільнення апостола Петра з темниці. 1833. Благословіння дітей. 1856. Самарянка. 1856).

Анімалістичний жанр. Шолярів заінтригує розповідь про маловідомий факт, що Тарас Григорович брав участь у полюванні на тигра, а потім намалював його (Тигр. 1848) (мал. 5).

Для підсумкового уроку варто запропонувати шестикласникам завдання: самостійно (індивідуально або в групі) підібрати з доробку Шевченка твори всіх вивчених протягом року жанрів і пояснити їхні жанрові особливості.

У **8-му класі** учні вивчають мистецькі напрями і стилі в світовому мистецтві (від античного до реалізму). Творчість Тараса Шевченка автор підручника для 8-го класу Л. Масол цілком слушно виокремила в розділ «Стильовий синтез».

Тарас Шевченко – митець світового рівня, людина рідкісної творчої енергії, блискучого розуму й енциклопедичних

Мал. 5. Тигр. Тонований папір, акварель, олівець. Косарал. 1848

знань – виробив свій власний неповторний авторський стиль, який увібрив традиції академічного мистецтва, західноєвропейської художньої культури та української народної творчості.

Як зазначають мистецтвознавці, ранні, ще доакдемичні роботи Шевченка («Смерть Лукреції», 1835; «Смерть Олега, князя древлянського», 1836; «Александр Македонський виявляє довіру своєму лікарєві Філіппу», 1836; «Смерть Віргінії», 1836 та ін.) виконані в стилі **класицизму**. Проте вже в них яскраво проявився його самобутній талант. Разом із дослідником В. Терещенком розгляньмо уважніше ці роботи, зокрема малюнок тушшю «Смерть Олега, князя древлянського»: «Кожна постать... тут промовляє – вони справді кричать, сумують, страждають, розмірковують, спостерігають, живуть... вони розкуті, рухливі, живі. Частина цих робіт зумисне не підпорядковані гармонії цілого, щоб уникнути штучності, надуманості, мертвотності, а самі утворюють життєву гармонію. Так може творити лише великий майстер... Так малював самоучка Шевченко у двадцять два роки» [13].

В епоху, коли жив і творив Шевченко, панівним стилем став **романтизм**, світоглядні й естетичні засади якого були близькі митцю. Особливості цього стилю восьмикласники можуть дослідити за шістьма офортами серії «Живописна Україна». Ідею, яка надихала художника, він виклав у листі до П. Гессе 1 жовтня 1844 р.: «История Южной России изумляет каждого своими происшествиями и полусказочными героями, народ удивительно оригинален, земля прекрасная. И все это до сих пор никем не представлено пред очи образованного мира, тогда как Малороссия давно имела своих и композиторов, и живописцев, и поэтов. Чем они увлеклись, забыв свое родное, не знаю; мне кажется, будь родина моя самая бедная, ничтожная на земле, и тогда бы она мне казалась краше Швейцарии и всех Италии. Те, которые видели однажды нашу краину, говорят, что желали бы жить и умереть на ее прекраснейших полях. Что же нам сказать, ее детям, должно любить и гордиться своею прекраснейшею матерью. Я, как член ее великого семейства, служу ей ежели не на суще-

ственную пользу, то, по крайней мере, на славу имени Украины» [14].

Шевченка називають видатним художником-реалістом, одним із творців **реалістичного** стилю в українському мистецтві. Водночас дослідник його малярських творів В. Яцюк пише про «реалізацію в них і романтичного, і **одухотворено-реалістичного** світобачення мистця... Але, якщо сприймати «романтизм» як систему художньо-світоглядну, змістотворчу, а не лише формотворчу, і дивитися на малярсько-графічний доробок Шевченка з погляду творчого процесу мистця, своєрідності його творчого мислення, змісту його творів, а вже по тому – способу вираження цього змісту, то «питома вага» ознак романтизму у його мистецькій творчості видаватиметься якщо не превалюючою, то, вочевидь, не зводиться до «окремих рис та прийомів» [16].

У цьому контексті промовистими є слова самого Шевченка: «Без разумного понимания красоты человек не увидит всемогущего Бога в мелком листочке малейшего растения. Ботанике и зоологии необходим восторг, а иначе ботаника и зоология будет мертвый труп между людьми. А восторг этот приобретается только глубоким пониманием красоты, бесконечности, симметрии и гармонии в природе» (з листа до Бр. Залеського 10, 15 лютого 1857 р.) [14].

Найбільш довершеними реалістичними творами потужної узагальнюючої сили періоду заслання вважають серію «Притча про блудного сина» (1857). Про її задуму Шевченко писав: «Недавно мне пришла мысль представить в лицах евангельскую притчу о блудном сыне в нравах и обычаях современного русского сословия. Идея сама по себе глубоко поучительна, но какие души раздирающие картины составил я в моем воображении на эту истинно нравственную тему. Картины с мельчайшими подробностями готовы (разумеется, в воображении), и дай мне теперь самые бедные средства, я окоченел бы над работой. [...] А в продолжение зимы обдумаю, взлелею, выношу, как мать младенца в своей утробе, эту бесконечно разнообразную тему, а весной, помолясь Богу, приступлю к исполнению...» (з листа до Бр. Залеського 8 листопада 1856 р.) [14].

Визначальна риса творчості митця – **народність**. «...Як художник... він заслужив собі добре й чесне ім'я. І на цьому шляху він був одним із перших, хто звернувся до народних мотивів. Я нагадаю його давню працю «Живописная Украина», – згодом безліч інших малюнків і особливо – «Блудний син». У народному мистецтві ніхто не показав себе так серйозно. Тим часом як інші художники шукали ідилічних сюжетів, малювали затишні куточки, весілля, ярмарок та інше, його дух хвилювався, страждав і виливався гіркими сльозами...», – такі спогади залишив у 1861 р. Л. М. Жемчужников [3].

Отже, темою *групового проекту* для восьмикласників може стати порівняння серій «Живописна Україна» і «Притча про блудного сина» на предмет дослідження рис романтизму, реалізму й народності, а також підбір поетичних рядків до кожного графічного твору цих серій: наприклад, офорт «Видубицький монастир у Києві» співзвучний з рядками «Рева та стогне Дніпр широкий...», а рисунок «Кара колодкою» «промовляє» рядками з поеми «Кавказ»: «Від молдаванина до фіна на всіх языках все мовчить, бо благоденствує».

А коли в старших класах дійде черга до вивчення **імпресіонізму, постімпресіонізму, модернізму, символізму** тощо, доречно продемонструвати яскраві риси цих стилів у Шевченка. Про новаторство митця писали зокрема Д. Антонович, П. Білецький, М. Скиба [11], В. Терещенко [13].

У підручнику «Мистецтво» для 8-го класу О. М. Гайдамаки учням запропоновано прочитати повісті «Музикант» і «Художник», знайти цікаві спостереження щодо класичної музики [1, с. 73]. Зауважимо тут, що в цих творах Шевченко згадує кількості імен живописців, графіків, музикантів, артистів, філософів, письменників, багато творів літератури, філософії, розкриває своє ставлення до мистецтва і його високої місії.

У **9-му класі** роль міжпредметних зв'язків особливо значуща, адже на поглиблене вивчення літературної творчості Кобзаря відведено 20 годин. Водночас, за програмою інтегрованого курсу «Мистецтво» дев'ятикласник «вивчає здатність здійснювати самостійну

пошуково-дослідну діяльність щодо мистецьких явищ різних стилів і напрямів, використовувати комп'ютерні технології для віртуальних екскурсій, презентації результатів проектної діяльності; створення і оформлення шкільних музейних колекцій, галерей, віталень» [8, с. 29]. Тут, звичайно, потрібна координація зусиль викладачів літератури й мистецтва.

Пропонуємо кілька завдань для групової роботи на II семестр – з малярської спадщини Шевченка підібрати та здійснити мистецтвознавчий аналіз малюнків, якими можна ілюструвати поезії: **1) «Сон»** («У всякого своя доля...»). Можливі варіанти: *Живописна Україна*. Серія офортів. 1844; *Брама в Густині. Вхід до церкви святого Миколи Чудотворця*. 1845; *Богданові руїни в Суботіві*. 1845; *Вдовина хата*. 1843; *Кара шпіцрутенами. Кара колодкою. У в'язниці*. Із серії «Притча про блудного сина». 1857; *Суворов відправляє Пугачова з Уральська до Москви*. Ілюстрація до книги М. Полевого «Історія Суворова». 1841–1842; *Сліпа з дочкою*. Автотілюстрація до поеми «Слепая». 1842; *Апостол Петро*. Ескіз. 1851. *Звільнення апостола Петра з темниці*. 1833; *Дві дівчини*. 1858; **2) «Святий Київ наш великий...»**: *Аскольдова могила*. 1846; *Київ з-за Дніпра*. 1843; *Церква Всіх Святих у Києво-Печерській лаврі*. 1846; *Видубицький монастир*. 1843. *У Києві*. 1844; *Красивий Києва*. 1843; *Київ з боку Дніпра*. 1843 та ін.; **3) «У нашій раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая...»**; **4) укласти власну збірку «Мій "Кобзар"»** із найулюбленіших віршів і малюнків до них, записів музичних творів на вірші Шевченка.

Отже, більшість тем, які вивчаються за програмою «Мистецтво» в загальноосвітній школі, можна розкривати через живопис, графіку і поезію Т. Шевченка, через синтез, взаємодію цих видів мистецтв. У статті нами накреслено лише окремі напрямки залучення сучасних школярів до неповторного світу митця. Малярська, літературна, епістолярна спадщина Шевченка дає багатющий матеріал для подальших розвідок, методичних розробок, яких гостро потребують загальноосвітня й вища школа. **Окремого великого дослідження заслу-**

говує тема «Шевченко і музика». Це особливо актуально сьогодні, коли сучасна культура тяжіє до синкретизму, створення полісинтетичних видів мистецтв.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гайдамака О. В. Мистецтво : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. В. Гайдамака. – Київ : Генеза, 2016. – С. 169–171.
2. Генералюк Л. С. Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Леся Генералюк. – Київ : Наук. думка, 2008. – 544 с.
3. Жемчужников Л. М. Спогади про Тараса Григоровича Шевченка // Спогади про Тараса Шевченка. – Київ : Дніпро, 1982. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog.htm>
4. Коновалова О. Тема дитинства в образотворчій спадщині Тараса Шевченка // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 3. – С. 26–35.
5. Левкова Оксана. Шевченко в шопі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2014/11/18/shevchenko-v-shopi/>
6. Масол Л. М. Мистецтво : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол. – Харків : Світоч, 2014. – С. 16–17.
7. Масол Л. М. Мистецтво : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол. – Харків : Світоч, 2016. – С. 182–187.
8. Мистецтво. Програма для 5–9 кл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/gov.ua/content/Osvita/31.pdf>.
9. Рік Тараса Шевченка. Один день із життя Генія : життєпис, поезія, образотворчість / уклад. Яремійчук О. С.; худ. оформл. Пшінки М. С. : Київ : ДП НВП «Спецпожсервіс», 2014. – 376 с. : іл.
10. Руденко І. Технологічний підхід до формування творчої активності підлітків на уроках образотворчого мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 4. – С. 38–44.
11. Скиба М. «Коли б краса... бодай на половину людства мала свій благодатний вплив...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/shevchenko-yakogo-ne-pomichayemo.html>
12. Степовик Д. Тарас Шевченко та українське образотворче мистецтво // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 1. – С. 2–7.
13. Терещенко В. Живопис Тараса Шевченка, або Невідомий «український Рембрандт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=93>
14. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 10 т. – Київ, 1961–1964. – Т. 7–10 : Живопис, графіка. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>
15. Шевченко-художник : бібліографічний покажчик (1839–2012) : у 2 т. / упоряд.: Н. І. Орлова, Л. І. Бурак, Б. А. Королєнок; вступ. стаття Стуса Д. В., Орлової Н. І. – Київ : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: http://museumshevchenko.org.ua/flash-point/files/web-site/publication/974_shevchenko_2013-ok.pdf
16. Яцюк В. Тарас Шевченко як мистець. Портрет. Автопортрет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shevyivlib.org.ua/professionalam/seminari/1272-mitets-na-storinkah-zmi-2014-tarashevchenko-yak-mitets-portret-avtoportret.html>

REFERENCES

1. Haidamaka, O. V. (2016). *Mystetstvo: pidruchnyk dlia 8 kl. zahalnoosvitnikh navchalnukh zakladiv* [Art: Textbook for 8 grade of secondary schools]. Kyiv: Heneza.

2. Generalyuk, L. S. (2008). *Universalizm Shevchenka: Vzaemodiya literatury i mistetstva* [Universalizm Shevchenko: Cooperation of literature and art]. Kyiv, Naukova dumka.

3. Zhemchuzhnykov, L. M. (1982). *Spohady pro Tarasa Hryhorovycha Shevchenka* [Memories about Taras Shevchenko]. Kyiv: Dnipro. Retrieved from <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog.htm>

4. Konovalova, O. (2014). *Tema dytynstva v obrazotvorchii spadshchyni Tarasa Shevchenka* [Theme of childhood in the visual heritage of Taras Shevchenko]. *Mystetstvo ta Osvita*, 1.

5. Levkova, O. *Shevchenko v shopi* [Shevchenko in the shop]. Retrieved from <http://litakcent.com/2014/11/18/shevchenko-v-shopi/>

6. Masol, L. M. (2014). *Mystetstvo: pidruchnyk dlia 6 kl. zahalnoosvitnikh navchalnukh zakladiv* [Art: Textbook for 6 grade of secondary schools]. Kharkiv : Svitoch.

7. Masol, L. M. (2016). *Mystetstvo: pidruchnyk dlia 8 kl. zahalnoosvitnikh navchalnukh zakladiv* [Art: Textbook for 8 grade of secondary schools]. Kharkiv: Svitoch.

8. *Mystetstvo. Prohrama dlia 5–9 kl.* [Art. Program for 5-9 grades]. Retrieved from <http://old.mon.gov.ua/gov.ua/content/Osvita/31.pdf>

9. Yaremiichuk, O. S. (Ed.). (2014). *Rik Tarasa Shevchenka. Ody den iz zhyttia Heniia: zhyttiepys, poeziia, obrazotvorchist* [Taras Shevchenko's Year. One day in the life of Genius: Biography, poetry, fine art]. Kyiv: DP NVP «Spetspozhservis».

10. Rudenko, I. (2014). *Tehnologichniy pidhid do formuvannya tvorchoy aktivnosti pidlitkiv na urokah obrazotvorchogo mistetstva* [Technological approach to forming of creative activity of teenagers on the lessons of fine art]. *Mistetsstvo ta osvita*, 4 (74), 38–44.

11. Skyba, M. "Koly b краса... boдай na polovynu liudstva mala svii blahodatnyi vplyv..." ["If beauty ... at least for half of humanity had its beneficial effect..."]. Retrieved from <http://incognita.day.kiev.ua/shevchenko-yakogo-ne-pomichayemo.html>

12. Stepovyk, D. (2014). *Taras Shevchenko ta ukrainske obrazotvorche mystetstvo* [Taras Shevchenko and Ukrainian Fine Art]. *Mystetstvo ta Osvita*, 1, 2–7.

13. Tereshchenko, V. *Zhyvopys Tarasa Shevchenka, abo Nevidomyi "ukrainskyi Rembrandt"* [Painting of Taras Shevchenko, or Unknown "Ukrainian Rembrandt"]. Retrieved from <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=93>

14. Shevchenko, T. H. (1961–1964). *Zhyvopys, hrafika: T. 7–10* [Painting, drawing]. In T. H. Shevchenko, *Povne zibrannia tvoriv v 10 t.* Kyiv. Retrieved from <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev.htm>

15. Orlova, N. I., Buriak, L. I., & Korolenko, B. A. (Eds.). (2013). *Shevchenko-khudozhnyk: bibliohrafichni pokazhchyk (1839–2012): 2 Vols.* [Shevchenko-artist: Bibliography (1839–2012)]. Kyiv: DP NVTs «Priorytety». Retrieved from http://museumshevchenko.org.ua/flash-point/files/web-site/publication/974_shevchenko_2013-ok.pdf

16. Yatsiuk, V. *Taras Shevchenko yak mytets. Portret. Avtoportret* [Taras Shevchenko as an artist. Portrait. Self-portrait]. Retrieved from <http://www.shevyivlib.org.ua/professionalam/seminari/1272-mitets-na-storinkah-zmi-2014-taras-shevchenko-yak-mitets-portret-avtoportret.html>

Стаття надійшла до редакції 27.01.2017 р.